

УДК 336.71

Зачосова Н. В.

Східноєвропейський університет економіки і менеджменту

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ У ПРОЦЕСІ МЕНЕДЖМЕНТУ СУЧАСНИХ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ

Визначено поняття управління системою економічної безпеки фінансових установ. Встановлено мету, завдання, принципи, форми та методи управління економічною безпекою фінансових установ. Виявлено специфічні риси процесу управління системою економічної безпеки фінансових установ порівняно із іншими суб'єктами господарської діяльності.

Ключові слова: економічна безпека, управління економічною безпекою, фінансові установи, управління фінансовими установами, планування, контроль.

Постановка проблеми. Разом із процесами фінансового менеджменту, менеджментом персоналу, стратегічним, інноваційним, інвестиційним та ризик-менеджментом сучасних суб'єктів господарської діяльності важливого значення нині набуває питання управління їх економічною безпекою. Особливо актуальним воно стає, зважаючи на існуючі нині обставини функціонування фінансових установ, такі як воєнні дії у державі, що супроводжуються руйнуванням інфраструктури фінансової системи; політична та економічна кризи, різке зростання рівня інфляції, цін та валютних курсів.

Управління економічною безпекою здійснюється нині в рамках управління фінансовою санацією, якщо ж установа перебуває у нормальному функціональному стані, то питання її безпеки найчастіше не піднімається взагалі, оскільки керівництво установи не бажає відволікати обмежені фінансові ресурси для розробки превентивних заходів щодо дії загроз, які можуть і не стати характерними для суб'єкта господарювання. У результаті це може мати фатальні наслідки для діяльності фінансової установи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед представників сучасної наукової спільноти можна виділити кількох дослідників, у роботах яких прослідковується конкретизація окремих аспектів процесу управління економічною безпекою господарських структур. Так, О.В. Черевко розглядає особливості стратегічного управління фінансово-економічною безпекою підприємства [1], такого ж наукового напрямку дотримується і Т.В. Сак [2]; О.В. Васильєв та В.І. Мейта досліджують формування системи управління економічною безпекою промислових підприємств [3]; Р.Б. Кожухівська акцентує увагу на питанні менеджменту економічної безпеки та конкурентоспроможності підприємств туристичної індустрії у регіонах України [4]; О.І. Маслак та Н.Є. Гришко прагнуть вирішити проблеми управління економічною безпекою підприємства на принципах забезпечення її раціонального рівня [5]; І.Ю. Зайцева та Ю.А. Кореницька пропонують напрями розширення тезауруса до вирішення проблеми управління фінансовою складовою економічної безпеки підприємства [6]. Механізм управління системою економічної безпеки підприємства зустрічаємо у роботах З.Б. Живко [7]; В.Я. Карковська визначає особливості управління системою фінансово-економічної безпеки підприємства [8]. Найбільш повними та ґрунтовними дослідженнями питання управління економічною безпекою суб'єктів господарської діяльності можна вважати праці таких науковців, як І.П. Мойсеєнко, О.М. Марченко [9], О.С. Соєнін, П.Я. Пригунов [10], В.С. Сідак, О.А. Кириченко [11]. Та незважаючи на факт наявності наукового інтересу до проблеми управління економічною безпекою вітчизняних суб'єктів господарювання, питання менеджменту економічної без-

пеки саме фінансових установ на разі залишалось поза увагою дослідників.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Таким чином, усвідомлюючи необхідність в управлінні такою важливою у сучасних умовах господарювання складовою діяльності бізнес-структур, як їх економічна безпека, сучасні фахівці-теоретики та спеціалісти-практики обмежують об'єкт своїх досліджень підприємствами, незважаючи на те, що саме учасники фінансових ринків на разі перебувають під постійним тиском зовнішніх і внутрішніх небезпек і загроз, а підтримка високого рівня їх економічної безпеки вимагає нетрадиційних методологічних підходів щодо управління власними та залученими корпоративними ресурсами таких структур.

Метою статті є визначення характерних рис, які повинні бути притаманними менеджменту економічної безпеки фінансових установ в умовах господарювання, що склалися нині в Україні, та визначення суб'єктів, об'єкту, функцій та принципів менеджменту економічної безпеки як важливої складової процесу управління сучасними фінансовими установами.

Виклад основного матеріалу. Традиційно під управлінням розуміють процес, який відображається у послідовній зміні станів системи, просторово-часових характеристик її динаміки та динаміки її елементів. Забезпечення нормальної діяльності сучасних фінансових установ в Україні повинно передбачати створення у рамках їх функціонування дієвої системи економічної безпеки. Таким чином, управління економічною безпекою або системою економічної безпеки повинно стати одним із важливих завдань управлінського персоналу вітчизняних фінансових установ, зокрема, банків, страхових компаній, кредитних спілок тощо.

У науковій літературі на разі відсутні науково обґрунтовані підходи до розуміння сутності процесу управління економічною безпекою саме учасників фінансового ринку, а точніше – фінансових посередників. Проте відносно інших суб'єктів господарської діяльності, наприклад, промислових підприємств, дана наукова категорія сучасними дослідниками була конкретизована неодноразово. Так, В.Я. Карковська визначає процес управління системою фінансово-економічної безпеки підприємства як такий, що забезпечує мінімізацію ризиків, які виникають в процесі його діяльності [8, с. 31]. В.Ф. Столбов, Г.М. Шаповал пропонують під управлінням системою фінансово-економічної безпеки розуміти організовані дії, які забезпечують злагоджене функціонування всіх служб, підрозділів і співробітників підприємства з метою запобігання чи усунення загроз діяльності підприємства [12, с. 106]. Таким чином, у одній дефініції знаходимо вказівку на кінцевий результат, мету управління економічною безпекою, а у іншому – натяк на механізм, що здатен гарантувати досяг-

нення цієї мети. І.П. Мойсеєнко, О.М. Марченко конкретизують механізм управління фінансово-економічною безпекою як управлінські дії, спрямовані на використання можливостей та ресурсів підприємства, які б забезпечували системно-синергетичні ефекти реалізації захисту його фінансово-економічних інтересів від ідентифікованих реальних та потенційних загроз зовнішнього та внутрішнього характеру [9, с. 87].

За відсутності у сучасних наукових працях визначення поняття управління системою економічної безпеки фінансових установ, візьмо за основу трактування цієї наукової категорії поняття управління системою економічної безпеки підприємства, яке розглядається як реалізація специфічних управлінських рішень стосовно адаптації підприємства до умов зовнішнього та внутрішнього середовищ з метою досягнення встановлених цілей діяльності. Відповідно до наданого тлумачення управлінського процесу можна стверджувати про наявність трьох обов'язкових елементів управління системою економічної безпеки – проблеми, розв'язання та особи, яка ухвалює управлінське рішення [7, с. 42]. Проблемою, яку має вирішувати ефективно організована система економічної безпеки фінансової установи, є забезпечення захисту її корпоративних ресурсів від негативного впливу зовнішніх та внутрішніх небезпек та загроз; розв'язати цю проблему можна шляхом використання широкого спектру методів, прийомів та інструментів захисту, а особою, яка ухвалює управлінське рішення у процесі управління економічною безпекою, має бути власник або керівник установи. За наявності спеціального управлінського підрозділу – служби або відділу економічної безпеки ці функції можна покласти на його начальника.

З.Б. Живко зазначає, що управління економічною безпекою підприємства є специфічною функцією менеджменту [7, с. 42]. Для фінансових установ це твердження також є справедливим. С.В. Лабунська впевнена, що фундаментальною основою загальної системи менеджменту повинна стати підсистема управління економічною безпекою суб'єкта господарювання, від якої залежить міцність та стійкість його загальної архітектури менеджменту [13, с. 287]. З огляду на це приходимо до висновку, що управління економічною безпекою повинно визначатись як один із напрямів менеджменту фінансової установи, бути невід'ємною частиною управління діяльністю сучасних суб'єктів господарювання, що спеціалізуються на наданні фінансових послуг юридичним та фізичним особам.

Аналіз робіт знаних науковців та власний досвід дозволяють сформулювати авторське визначення поняття управління економічною безпекою фінансових установ, під яким пропонується розуміти один із процесів менеджменту, що направлений на досягнення високого рівня захисту корпоративних ресурсів установи від негативного впливу різного роду небезпек шляхом реалізації широкого спектру управлінських рішень щодо використання наявних підприємницьких можливостей та контролю ризиків, що їх супроводжують, задля гарантування інтересів фінансової установи та її клієнтів під час надання фінансових послуг.

Важливим моментом у процесі дослідження питання управління економічною безпекою фінансових установ є встановлення суб'єктів управління та об'єктів захисту. Я.М. Криль, Є.І. Овчаренко впевнено стверджують, що суб'єкт та об'єкт управління економічною безпекою слід конкретизувати з урахуванням імплементації положень ризик-менеджменту [14, с. 49]. Зважаючи на специфіку роботи

фінансових установ, суб'єктами системи управління економічною безпекою можуть бути працівники, управлінський персонал, власники та керівники установи – внутрішні суб'єкти – та держава у формі наглядових органів, конкуренти, посередники, клієнти, контрагенти. Об'єктом управління виступає рівень економічної безпеки фінансової установи, який є результатом використання наявних у фінансової установи ресурсів з метою мінімізації ризиків та максимізації господарської ефективності їх діяльності. Управління економічною безпекою фінансових установ суб'єктам управління доцільно здійснювати на стратегічному, тактичному і оперативному рівнях, що дозволяє, на думку Н.Є. Гришко, уникати руйнівного впливу зміни факторів внутрішнього і зовнішнього середовища та запобігати зниженню її до рівня, в межах якого суб'єкт господарювання (у даному випадку фінансова установа) не може функціонувати без загрози стабільності його діяльності [15].

Кінцевою метою управління будь-якою системою є оптимізація її функціонування, отримання максимально можливого корисного ефекту при мінімальних зусиллях і витратах. Зокрема, головною метою забезпечення фінансово-економічної безпеки банку, як одного із видів фінансових установ, Я.М. Криль, Є.І. Овчаренко вважають досягнення максимальної стабільності функціонування, а також створення основи і перспектив зростання незалежно від об'єктивних і суб'єктивних чинників загроз [14, с. 45]. С.В. Каламбет, В.А. Воропай метою функціонування механізму управління економічною безпекою називають забезпечення фінансово-господарської рівноваги, досягнення визначеної ефективності діяльності та поставлених цілей і завдань подальшого розвитку суб'єкта господарювання [16, с. 107]. Метою управління системою економічної безпеки фінансових установ вважаємо досягнення максимально можливого рівня реалізації інтересів установи та задоволення потреб клієнтів при оптимальних ресурсних витратах на мінімізацію ризиків, що супроводжують їх професійну діяльність на фінансових ринках.

О.В. Васильєв, В.І. Мейта визначають основні принципи, на яких повинна ґрунтуватися система управління економічною безпекою підприємств: принцип розвитку, принцип адаптивності, принцип єдності, принцип компетентності, принцип економічної доцільності, принцип оперативності, принцип комплексності, принцип законності, принцип безперервності [3, с. 141]. О.С. Кириченко додає до названих принципів ще такі, як принцип системності, принцип координації взаємодії з внутрішнім та зовнішнім середовищем, принцип планової основи діяльності, принцип превентивності, принцип результативності [17, с. 268]. У працях І.П. Мойсеєнка, О.М. Марченка знаходимо згадку ще і про такі принципи управління економічною безпекою, як інтегрованість із загальною системою менеджменту, інтегрованість із системою управління економічною безпекою, спрямованість на стратегічні цілі фінансово-економічного розвитку, об'єктивність, варіативність підходів до розробки окремих управлінських рішень, адекватність реагування на окремі загрози фінансовим інтересам, стимулювання та відповідальність персоналу і керівництва за стан економічної безпеки [9, с. 77–78]. Вважаємо сформульований на основі досліджень цих науковців перелік досить вичерпним та придатним для використання у процесі управління економічною безпекою фінансових установ.

Формами управління, які можуть ефективно застосовуватись у процесі менеджменту економічної безпеки фінансових установ вважаємо створен-

ня підрозділу із забезпечення економічної безпеки, розробку внутрішньої документації, зокрема Концепції управління економічною безпекою, та контроль за дотриманням норм та правил роботи, прийнятих в установі.

І.П. Мойсеєнко, О.М. Марченко, Т.Г. Васильців, В.І. Волошин, О.Р. Бойкевич, В.В. Каркачук виділяють такі методи управління економічною безпекою суб'єктів господарювання, як інституційно-правовий, адміністративний (організаційно-розпорядчий, директивний, командний), економічний, організаційно-технологічний, інформаційний, соціально-психологічний [9, с. 78–80; 18, с. 296–297]. Сучасна наука визнає і такі загальні методи управління, як правові, ідеологічні та технологічні методи. Усі вони можуть застосовуватись на різних рівнях управління економічною безпекою фінансових установ у слушний час.

О.Ю. Чубукова, О.В. Ольшанська стверджують, що система управління економічною безпекою представляє собою такий організаційний комплекс, який складається із заходів, спрямованих на забезпечення всіх функцій управління економічної безпеки [19], тому необхідним етапом управління системою економічної безпеки фінансових установ є конкретизація функцій менеджменту економічної безпеки.

А. Файоль ще у 1916 р. визначив основні функції менеджменту, такі як прогнозування, планування, організація, керівництво командою, координація та контроль [20, с. 56]. Американські вчені М. Мескон, М. Альберт і Ф. Хедоурі виділяють чотири функції менеджменту: планування, організацію, мотивацію, контроль [21]. Для управління економічною безпекою фінансових установ раціональним вважаємо виділення таких функцій, як планування захисту від загроз, організацію системи економічної безпеки, кадрове забезпечення управління безпекою, оцінку рівня

економічної безпеки, контроль за забезпеченням економічної безпеки. Їх ефективне виконання дозволить фінансовим установам побудувати сучасну та ефективну систему менеджменту власної економічної безпеки та досягнути високих фінансових результатів.

Висновки і пропозиції. Підводячи підсумки проведеного дослідження, не можна не погодитись із думкою О.М. Ляшенко, яка пише: «Ставлячись з глибокою повагою до наукових здобутків вітчизняних і зарубіжних учених, необхідно визнати, що питання управління в системі економічної безпеки є майже не вивченими ані в економічній науці, ані в управлінській, ані в безпекознавстві» [22]. Водночас наукові здобутки даної роботи відображають наступні важливі висновки.

По-перше, управління економічною безпекою повинно визначатись як один із напрямів менеджменту фінансової установи, бути невід'ємною частиною управління діяльністю сучасних суб'єктів господарювання, що спеціалізуються на наданні фінансових послуг юридичним та фізичним особам.

По-друге, під управлінням економічною безпекою фінансових установ у сучасних умовах належить розуміти один із процесів менеджменту, що направлений на досягнення високого рівня захисту корпоративних ресурсів установи від негативного впливу різного роду небезпек шляхом реалізації широкого спектру управлінських рішень щодо використання наявних підприємницьких можливостей та контролю ризиків, що їх супроводжують, задля гарантування інтересів фінансової установи та її клієнтів під час надання фінансових послуг

По-третє, управління економічною безпекою фінансових установ має свої специфічні риси, не притаманні решті суб'єктів господарської діяльності, які належить враховувати при побудові їх систем економічної безпеки та на які варто зважати у сучасних умовах господарювання.

Список літератури:

1. Черевко О.В. Стратегічне управління фінансово-економічною безпекою підприємства / О.В. Черевко // Ефективна економіка. – 2014. – № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3302>.
2. Сак Т.В. Стратегічні підходи в управлінні економічною безпекою підприємства / Т.В. Сак // Збірник наукових праць Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту. – 2011. – № 5 Серія «Економічні науки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/4779/3/Sak.pdf>.
3. Васильєв О.В. Формування системи управління економічною безпекою промислових підприємств / О.В. Васильєв, В.І. Мейта // Економічний аналіз: зб. наук. праць. – 2013. – Т. 14. – № 2. – С. 133–145.
4. Кожухівська Р.Б. Менеджмент економічної безпеки та конкуренто-спроможності підприємств туристичної індустрії у регіонах України / Р.Б. Кожухівська // Сталій розвиток економіки. – 2013. – № 4. – С. 107–110.
5. Маслак О.І. Управління економічною безпекою підприємства на принципах забезпечення її раціонального рівня / О.І. Маслак, Н.Є. Гришко // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2013. – № 1. – С. 198–208.
6. Зайцева І.Ю., Кореницька Ю.А. Розширення тезауруса до вирішення проблеми управління фінансовою складовою економічної безпеки підприємства / І.Ю. Зайцева, Ю.А. Кореницька // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2013. – № 42. – С. 217–221.
7. Живко З.Б. Механізм управління системою економічної безпеки підприємства / З.Б. Живко // Науковий вісник Ужгородського університету: Серія «Економіка». – 2014. – Вип. 3 (44). – С. 37–42.
8. Карковська В.Я. Особливості управління системою фінансово-економічної безпеки підприємства / В. Я. Карковська // Інтегроване стратегічне управління: проблеми адміністрування, економічної безпеки та проектної діяльності: тези доповідей першої міжвузівської науково-практичної конференції (Львів, 24–26 квітня 2013 р) / Національний університет «Львівська політехніка». – Львів: Видавництво «Львівської політехніки», 2013. – С. 31–32.
9. Мойсеєнко І.П., Марченко О.М. Управління фінансово-економічною безпекою підприємства: [навч. посіб.] / І.П. Мойсеєнко, О.М. Марченко. – Львів, 2011. – 380 с.
10. Соснин А.С. Менеджмент безпеки підприємства: [навч. посіб.] / А.С. Соснин, П.Я. Прыгунов. – К.: Изд-во Европ. ун-та, 2004. – 357 с.
11. Кириченко О.А. Управління фінансово-економічною безпекою: [навч. посіб.] / О.А. Кириченко та ін.; за ред. В.С. Сідака. – К.: Дорадо-друк, 2010. – 480 с.
12. Столбов В.Ф., Шаповал Г.М. Особливості управління системою фінансово-економічної безпеки будівельних підприємств / В.Ф. Столбов, Г.М. Шаповал // Комунальне господарство міст: науково-технічний збірник. – 2013. – № 111. – С. 103–108.
13. Лабунська С.В. Концепція побудови системи економічної безпеки підприємства в процесі інноваційної діяльності / С.В. Лабунська // Проблеми економіки. – 2014. – № 4. – С. 282–289.
14. Криль Я.М. Вузкофункціональний підхід в управлінні фінансово-економічною безпекою банківської установи / Я.М. Криль, Є.І. Овчаренко // Управління проектами та розвиток виробництва: зб. наук. праць. – Луганськ: вид-во СЛУ ім. В.Далія, 2012. – № 4 (44). – С. 45–52.
15. Гришко Н.С. Розвиток методичного інструментарію управління техніко-технологічною підсистемою економічної безпеки машинобудівного підприємства / Н.С. Гришко // Ефективна економіка. – 2015. – № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3781>.

16. Каламбет С.В. Механізм забезпечення економічної безпеки підприємств залізничної галузі / С.В. Каламбет, В.А. Воропай // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. – 2013. – № 2. – С. 106–113.
17. Кириченко О.С. Сутність управління системою економічної безпеки суб'єктів господарювання / О.С. Кириченко // Теоретичні і практичні аспекти економіки і інтелектуальної власності. – 2012. – Вип. 1. – Т. 1. – С. 265–270.
18. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення: [монографія] / За ред. Т.Г. Васильціва. – Львів: Ліга-Прес, 2012. – 386 с.
19. Чубукова О.Ю., Ольшанська О.В. Адаптація системи управління економічної безпеки підприємства / О.Ю. Чубукова, О.В. Ольшанська // Ефективна економіка. – 2015. – № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3765>.
20. Файоль А., Эмерсон Г., Тейлор, Форд Г. Управление – это наука и искусство / [А. Файоль, Г. Эмерсон, Тейлор, Г. Форд]. – М.: Республика, 1992. – 349 с.
21. Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента / [М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури]; пер. с англ. // Академия народного хозяйства при правительстве Российской Федерации. – М.: Издательство «Дело», 1997. – 704 с.
22. Ляшенко О.М. Управління економічною безпекою підприємства: автореф. дис. ... д. е. н.: спец. 21.04.02 «Економічна безпека суб'єктів господарської діяльності» / О.М. Ляшенко; Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля. – Луганськ, 2011. – 42 с.

Зачёсова Н. В.

Восточноевропейский университет экономики и менеджмента

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ УПРАВЛЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТЬЮ В ПРОЦЕССЕ МЕНЕДЖМЕНТА СОВРЕМЕННЫХ ФИНАНСОВЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ

Резюме

Определено понятие управления системой экономической безопасности финансовых учреждений. Установлены цели, задачи, принципы, формы и методы управления экономической безопасностью финансовых учреждений. Выявлены специфические черты процесса управления системой экономической безопасности финансовых учреждений по сравнению с другими субъектами хозяйственной деятельности.

Ключевые слова: экономическая безопасность, управление экономической безопасностью, финансовые учреждения, управление финансовыми учреждениями, планирование, контроль.

Zachosova N. V.

East European University of Economics and Management

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF THE ECONOMIC SECURITY MANAGEMENT DURING DAY-TO-DAY MANAGEMENT OF MODERN FINANCIAL INSTITUTIONS

Summary

The concept of economic security governance system of financial institutions is found out. The goals, objectives, principles, forms and methods of economic security of financial institutions are established. The specific features of the management system of economic security of financial institutions compared to other business entities are revealed.

Keywords: economic security, economic security management, financial institutions, financial institutions management, planning and control.

УДК 330.46:336.02

Ковтун О. А.

Східноєвропейський університет економіки і менеджменту

РЕЙТИНГОВЕ ОЦІНЮВАННЯ ПАЙОВИХ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ФОНДІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРИЙНЯТТЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ РІШЕНЬ ДОМОГОСПОДАРСТВАМИ

У статті здійснено розрахунок інтегрального показника оцінювання пайових інвестиційних фондів, в структурі якого враховано доходність та вартість чистих активів пайових інвестиційних фондів. За допомогою інтегрального показника проведено оцінювання вітчизняних ПФВ шляхом побудови рейтингу, який допоможе домогосподарствам з урахуванням рівня фінансової обізнаності особи, яка приймає рішення, ступеню ризику й обсягу капіталу, прийняти ефективне в цілому рішення щодо інвестування.

Ключові слова: домогосподарство, інвестиції, прийняття рішень, інтегральний показник, рейтингове оцінювання, пайовий інвестиційний фонд, ренкінг.

Постановка проблеми. В умовах нестабільності розвитку вітчизняного ринку фінансових послуг приватному інвестору необхідні інструменти, за допомогою яких він має можливість приймати інвестиційні рішення, виходячи із власних фінансо-

вих можливостей, ступеню фінансової грамотності та розуміння власної стратегії інвестування щодо співвідношення «дохід – ризик». Ефективним методом вирішення цієї проблеми є застосування методики рейтингового оцінювання пайових